
**FORMATION OF SOFT SKILLS IN PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE -
AN IMPORTANT FACTOR FOR SUCCESS IN A GLOBALIZING WORLD**

Krasimira Dimitrova

“Prof. D-r Assen Zlatarov” University – Burgas, Bulgaria, dimitrowa_kr@yahoo.com

Abstract: In today's globalizing world, more and more people claim that academic knowledge is not sufficient for the success of the individual in life. Definitions of so-called hard and soft skills have been formulated.

The article discusses the main accents related to the so-called soft skills and the opportunities for development of children from pre-school and primary school age.

The term "soft skills" (soft skills) is used in pedagogical theory and practice and the term context competencies. They are part of the key competences for human success at every stage of his development. Soft skills include: communication, tolerance, reassurance, mutual assistance, empathy, teamwork, leadership, negotiation, decision-making, creativity, etc. Important factors for their formation from the earliest age are the family and educational institutions, which are an essential part of the child's life.

Soft skills are defined as a combination of social skills, communicative skills, character, attitude, career features, emotional intelligence, etc. They can help people to orientate in the environment, to work well with others, to achieve their goals. They are complementary to other skills such as technical, professional, academic, called "hard skills".

Pedagogical literature and practice seek appropriate technologies to describe the ways in which soft skills complement the so-called "hard skills" that are technological requirements for a particular activity the student is trained to perform. Soft skills are largely leading in shaping the personality of the individual. Of particular importance for the future realization of the growing generation is that besides the academic and technical skills, key social skills are also formed.

The role of soft skills is increasingly appreciated by the increasing need for individual competitiveness and the globalization of the modern world. Having a number of social qualities always has the advantage of having the same academic knowledge or technical skills.

The environment in which the modern generation is growing and developing is dynamic. Children are surrounded by a huge amount of information that reaches them through different channels and regardless of their desires. Their life skills are essential when the movies they watch have unrealistic ideas and the messages and challenges of social networks and peers are attractive and accessible. Children need to be prepared to deal with the "traps" of life, to have critical thinking, to master their emotions and their relationships with others, to be able to express their ideas and defend their position with arguments.

In support of the lessons learned of the need to develop “soft” skills from an early age, it is imperative that UNICEF suggests that schools introduce a module of ten important skills that children can form. These include life skills such as self-awareness, decision-making, problem solving, creative thinking, critical thinking, empathy, dealing with emotions and stress; as well as soft skills such as communicative and interpersonal skills.

Unfortunately, the trend that is observed is that schools primarily focus on academic knowledge. This is due to the fact that an important factor achieved success in different types of assessments. The lack of a social educational element leads to a number of problems in adolescents - aggression, asocialization, lack of communication skills, etc.

Keywords: soft skills, competencies, pre-school and primary school age

**ФОРМИРАНЕ НА МЕКИ УМЕНИЯ У ДЕЦАТА В ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА
УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ – ВАЖЕН ФАКТОР ЗА УСПЕХ В ГЛОБАЛИЗИРАЩИЯ
СЕ СВЯТ****Красимира Димитрова**

Университет “Проф. Д-р Асен Златаров”, гр. Бургас, dimitrowa_kr@yahoo.com

Авторът изказва благодарност към научен проект № НИХ – 413/2018 г. „Изследване на контекстните компетенции в предучилищна и начална училищна възраст и разработване на конкретни педагогически модели за подкрепа на детската личност“ за финансиране на настоящата работа.

Абстракт: В съвременния глобализиращ се свят все повече се налага твърдението, че академичните знания не са достатъчни за успех на личността в живота. Формулирани са дефиниции за т. нар. твърди и меки умения.

В статията се разглеждат основните акценти, свързани с т.нар. меки умения и възможностите за развитието им у деца от предучилищна и начална училищна възраст.

Понятието „меки умения“ (soft skills) се използва в педагогическата теория и практика и с термина контекстни компетенции. Те са част от ключовите компетенции за успеха на човека във всеки етап от неговото развитие. За „меки умения“ се приемат компетенциите за: комуникация, толерантност, търпимост, взаимопомощ, съпричастност, екипност, лидерство, водене на преговори, вземане на решения, креативност и др. Важни фактори за формирането им от най-ранна възраст са семейството и образователните институции, които са основна част от живота на детето.

Меките умения се определят като комбинация от социални умения, комуникативни умения, черти на характера, нагласи, особености на кариерата, емоционална интелигентност и др., които подпомагат личността да се ориентира в средата, да работи добре с другите, да постига целите си, те са допълнение към други умения като технически, професионални, академични, наречени „твърди умения“.

В педагогическата литература и практика се търсят подходящи технологии, които да опишат начините, по които меките умения допълват т.нар. твърди умения, които са технологични изисквания за определена дейност, която ученикът е обучен да извършва. Меките умения в голяма степен са водещи при формиране на личността на индивида. От особена важност за бъдещата реализация на подрастващото поколение е наред с академичните и технически умения, да се формират и ключови социални умения.

Ролята на меките умения се оценява все повече с нарастване необходимостта от конкурентноспособност на индивида и глобализацията на съвременния свят. Притежаващият редица социални качества винаги има предимство при едни и същи академични знания или технически умения.

Средата, в която расте и се развива съвременното поколение е динамична. Децата са обкръжени от море от информация, която достига до тях по различни канали и независимо от желанията им. Уменията им за живота са от голямо значение, когато филмите, които гледат имат нереалистични идеи, а посланията и предизвикателствата от социални мрежи и връстници са примамливи и достъпни. Децата трябва да бъдат подготвени да се справят с „клопките“ на живота, да проявяват критично мислене, да владеят емоциите и взаимоотношенията си с другите, да могат да изразяват своите идеи и да защитават позицията си аргументирано.

В подкрепа на изведените идеи за необходимостта от формиране на меки умения от най-ранна възраст, се налага и фактът, че УНИЦЕФ предлага в училищата да се въведе модул от десет важни умения, които децата да формират. Те включват житейски умения като самоусъзнаване, вземане на решения, решаване на проблеми, творческо мислене, критично мислене, съпричастност, справяне с емоциите и стреса; и меки умения като комуникативни и междуличностни умения.

За съжаление тенденцията, която се наблюдава е, че училищата основно акцентират на академичните знания. Това се дължи на факта, че важен фактор е постигнатият успех при различните видове оценяване. Липсата на социално-възпитателен елемент води до редица проблеми при подрастващите – агресия, асоциализация, липса на умения за комуникация и др. п.

Ключови думи: меки умения, компетентности, предучилищна и начална училищна възраст

1. УВОД

Формираните умения от най-ранна възраст имат отношение към обучението, успехите и реализацията на личността през целия живот. Меките умения (Soft Skills) и възможностите за формиране в предучилищна и начална училищна възраст са обект на настоящата статия. За да бъдат създадени педагогически модели, чрез които да се формират и усъвършенстват определени умения, е необходимо да се изведат критерии и показатели за тяхното дефиниране, диференциране, проявление и степен на формираност.

2. СЪЩНОСТ И ЗНАЧЕНИЕ НА МЕКИТЕ УМЕНИЯ

Меките умения най-общо се определят като социални умения, езикови и комуникационни умения, съпричастност, способност за работа в екип и редица личностни черти, които характеризират взаимоотношенията между хората и успехът им в конкретни житейски ситуации. За да създаде конкурентноспособни личности, подготвени за живот в глобализиращия се свят, образователната система трябва да насочи своите усилия към осигуряване на ефективна учебна среда и учебен дизайн.

Методологията на изследването следва определена логика:

- описание на състоянието и същността на меките умения (Soft Skills);
- идентифициране на методи и инструменти за определяне прояви на конкретни меки умения;
- създаване и апробиране на педагогически модели за формиране и развитие на конкретни умения;
- популяризиране на моделите в педагогическата практика.

От гледна точка на формиране на меки умения, те могат да се разглеждат като такива, които човек може да изгради сам и такива, които се формират при взаимодействие с други хора. Определят се като индивидуални и социални умения. Към индивидуалните умения могат да се отнесат уменията за обработване на информация, критично мислене, желанието за получаване на нови знания и самоусъвършенстване, планиране и постигане на цели. Основни социални умения са комуникация, умение за слушане, водене на преговори, работа в мрежа (networking), разрешаване на проблеми (problem solving), вземане на решения, асертивност⁵⁴.

Меките умения допълват т.нар. твърди умения, които са нужни в определена професионална област. Например меките умения, които са необходими в предприемаческата сфера са свързани с лидерство, поемане на риск, въвеждане на иновации, управление на промените. В тази връзка се приема максимата, че меките умения предвиждат успеха в живота, като се търсят причинно-следствени връзки между меките умения и индивидуалните и професионални постижения на личността⁵⁵.

В литературата меките и твърди умения се дефинират с различни термини. Твърдите умения се определят като специфични, а меките – общи. През последните години за меките умения се налагат и термини като ключови компетентности и умения на 21. век. В стратегия Европа 2020 се определят уменията, които трябва да бъдат придобити от гражданите, за да се гарантира тяхното активно участие в обществото и икономиката. Използването на технологии и по-специално дигиталните компетентности (digital skills) се определят като фундаментални [1]. При дейностите за формирането им е подходящо да се формират и редица меки умения.

3. ФОРМИРАНЕ НА МЕКИ УМЕНИЯ В ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Формирането на меки умения в предучилищна и начална училищна възраст е нелека задача. Осъществяването ѝ в образователните институции детска градина и начално училище е съпроводено с редица трудности:

- индивидуалните особености, личните качества, нагласите към определени дейности са трудни за оценяване;
- определени меки умения (дисциплина, лоялност, точност и др.) се проявяват в зависимост от определена ситуация или дейност, а не се определят за дадената личност дали са формирани или липсват⁵⁶;
- меките умения трудно могат да бъдат измерени и определени количествено; много меки умения не се формират в образователна среда, а се развиват чрез взаимоотношения, още преди формалното образование⁵⁷;
- големият обем учебен материал, недостатъчно време извън предвидените теми за нови знания;
- възпроизвеждащият стил на образователната ни система;
- липса на мотивация у учителите за реализиране на обучение, различно от класно-урочната система;
- недостатъчна обезпеченост с теоретични и практически материали по проблема;
- недостатъчен опит и компетенции за реализиране на дейности в среда, различна от класно-урочната.

⁵⁴ Engelberg, S. *A developmental Perspective on Soft Skills*. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.

⁵⁵ Cinque, M. *Comparative analysis on the state of the art of Soft Skill identification and training in Europe and some Third Countries*. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.

⁵⁶ Lafer G. *What is ‘skill’? Training for discipline in the low-wage labour market*. In C.Warhurst, I. Grugulis, E. Keep (eds.), *The Skills that Matter*. Basingstoke: PalgraveMacmillan; 2004.

⁵⁷ Barski A. *What Are Vocational Skills?* 2012. Available: http://www.ehow.com/info_8011804_vocational-skills.html.

Въпреки изброените трудности, класната стая е особено подходяща за прилагане на алтернативни модели за взаимодействие в колектив, улесняване на ученето и трансфера на знания в интерактивна, а не в репрезентативна форма⁵⁸.

За постигане на резултати важно условие е да се обогатят учебните програми с модули за формиране на меки умения, да се промени начина на предоставяне на знания, да се подпомогнат учителите методически, да се търсят начини за измерване на проявленията на дадено умение. Трудно е да се прогнозира професиите на бъдещето, необходимите умения, които трябва да бъдат формирани сега, за да са приложими след години.

Формирането на умения е фундаментална образователна дейност, която трябва да започне още в предучилищна и начална училищна възраст. Голяма част от меките умения започват да се развиват още преди детето да е постъпило в образователна институция, което определя и значителната роля на семейството⁵⁹. Формирането на меки умения у децата трябва да е процес, който протича на различни нива, но е с една цел, за постигането на която са отговорни семейството и образователната институция. Учителите и техните дейности няма да постигнат очакваните резултати, ако усилията им не са подкрепени и не продължат да се проявяват и в семейството.

В свой доклад Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) подчертава необходимостта от цялостно развитие на детето с балансиран набор на когнитивни, социални и емоционални умения с цел посрещане предизвикателствата на 21. век. Обръща се специално внимание, че ранната интервенция върху набора от умения, ще доведе до намаляване на образователните, трудовите и социални различия⁶⁰.

Така направените изводи дават основания да се потърсят начини за създаване на позитивна образователна среда за децата от предучилищна и начална училищна възраст, в която да се формират и развиват определени меки умения.

За да се установи състоянието по проблема, се планира изследване на определени меки умения у децата. В първия етап от изследването се обръща внимание на умения като критично мислене, работа в екип, трансфер на знания, креативност, презентационни умения. Изведени са критерии и показатели, по които да се отчетат получените резултати.

Критерий 1. Критично мислене

Показател 1. Умение за намиране и работа с информация

Показател 2. Умение за разграничаване на съществена от несъществена информация

Показател 3. Формулиране на въпроси и изводи на база конкретна информация

Критерий 2. Работа в екип

Показател 1. Завършване на възложените задачи в рамките на крайните срокове като член на екипа

Показател 2. Активно участие в работата на екипа, споделяне на информация, познания и опит

Показател 3. Сътрудничество при определяне, организиране и реализиране на екипните задачи

Критерий 3. Креативност

Показател 1. Използване на различни усвоени инструменти и техники при работа по нова задача

Показател 2. Индивидуално решение при реализиране на поставена задача

Критерий 4. Трансфер на знания

Показател 1. Използване на по-рано усвоени знания за реализиране на поставената задача

Показател 2. Използване на знания от различни предметни области за реализиране на поставената задача

Критерий 4. Презентационни умения

Показател 1. Умение да се обясни задачата

Показател 2. Умение да се обясни алгоритъма на работа

Показател 3. Умение да се защити избора на реализацията на задачата

⁵⁸ Hagmann J, Almekinders C. *Developing soft skills in higher education*, in PLA notes(eds.). Learning and teaching participation, ПЕД. 2003. Available: http://www.planotes.org/documents/plan_04804.pdf

⁵⁹ Hautamäki, J. *The search for Non-Hard Skills – Learning to Learn as a Key Competence – Finnish Framework and Empirical Data*. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.

⁶⁰ Cinque, M. *Comparative analysis on the state of the art of Soft Skill identification and training in Europe and some Third Countries*. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.

Критерий 4. Алгоритмично мислене

Показател 1. Умение да се опишат действията за реализиране на дадена задача

Показател 2. Умение да се следва план за реализиране на дадена задача

Показател 3. Умение да се създаде план за реализиране на дадена задача

Работа по проект

Работата по образователен проект е един от най-ефективните инструменти за формиране и развитие на различни меки умения. В детската градина и началното училище организацията на образователната среда позволява на учителя да работи по различни теми.

Проектите, които се прилагат могат да бъдат с различна продължителност, като с увеличаване на възрастта на децата, се увеличава и обема на извършваните дейности.

Работата по проект за деца и ученици от начална училищна възраст трябва да отговаря на следните изисквания:

- проектът да е разработен около проблем, значим за дадената възраст;
- да се предвиди проектът да приключи с реализиране на краен продукт от дейността;
- да се планира популяризиране на крайния продукт, при което всеки член на екип да има шанс да покаже, представи, демонстрира своята дейност;
- крайната цел да е ясно формулирана при стартиране на проекта;
- достигането на крайната цел да е организирано на по-малки стъпки (дейности);
- да е планирана индивидуална и/или екипна дейност;
- екипната работа да е планирана във всичките ѝ аспекти.

С работата по проект се извършва важна стъпка и към формиране на алгоритмично мислене. При малките деца се работи за формиране на умения първо да следват алгоритъм за реализиране на дадена задача, а по-късно и да създават свой план, чрез който да реализират поставените цели. Изискването на учителя от децата да опишат своите планове решава и друг проблем – развитие на правилен терминологичен изказ и следване на определена логическа последователност. При най-малките могат да се предложат упражнения с подходящи приказни сюжети, в които действието се развива, а разказът следва схемата „отначало-послед след това“. Алгоритмичното мислене е особено важно за успех във всяка дейност. Формиране на различни негови аспекти от ранна възраст играе роля и за развитие на редица личностни качества и компетентности. Алгоритъмът (елементарните действия – стъпки, инструкции, предписания, команди, указания) води до постигане на желания резултат и съответно до решаване на даден проблем.

Алгоритъм се нарича всяка точно описана последователност от действия, чрез прилагането на които един изпълнител може да реши конкретна задача от разглеждан клас задачи⁶¹.

Основни характеристики на алгоритмичното мислене са:

- умението да се открива последователността от действия, необходима за решаване на поставена задача;
- представянето на тази задача на подзадачи, решението на които водят до решаване на изходящата.

Алгоритмичното мислене предполага формиране на алгоритмични умения. Първоначално в обучението децата усвояват умения да изпълнят зададен алгоритъм, а впоследствие се учат да съставят свои, като постепенно задачите се усложняват⁶².

Екипна организация

При екипната организация на работа основни акценти са:

- разделяне на групата на малки подгрупи;
- разпределяне на задачите между членовете на групата;
- за постигане на крайната цел е необходимо всеки член от екипа да е изпълнил своята задача.

С екипната работа се цели развиване на чувство за отговорност, толерантност, взаимопомощ, комуникативност⁶³.

⁶¹ Асенова, П., Келеведжиев, Е. *Информатика 9 клас*. София. 2001.

⁶² Димитрова, Кр., В. Николов, *Формиране на алгоритмично мислене чрез Лего-роботика, електроника и екипна организация на работа*. Сп. Образование и технологии. ISSN 1314-1791. Бр. 7. 2017.

⁶³ Папанчева, Р., Кр. Димитрова. *Използване на екипната работа при интегриране на технологиите в началното училище*. Сб. Доклади Пета есенна научна конференция ФНПП, СУ „Св. Климент Охридски“. София. 2007.

Разпределението на членовете на екипа е отговорност на учителя. Поради възрастовите особености децата все още не могат да поемат тази отговорност. В зависимост от характера на проекта – неговата продължителност, тематика, цел, дейности, учителят подбира членовете на даден екип. Добре е във всеки екип да има деца с различни възможности и интереси. Всеки екип има свой лидер с определени задължения. При учениците от 3. и 4. клас може да се предложи на членовете на екипа сами да изберат своя лидер, като се определят качествата, които той трябва да притежава – комуникативност, организираност, отговорност, умения, свързани със създаване и представяне на крайния продукт и др.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За да могат образователните институции да реализират подготовка на подрастващите, адекватна на нуждите на бъдещето, е необходимо в настоящия момент да се определят инструменти, методи, нужната среда и организация на работа.

Създаването на инструменти за определяне проявите и степента на формиране на различни меки умения, както и педагогически модели за работа, ще допринесе значително за напредъка в проблемната област. Предлагането на теоретични аспекти, педагогически модели и методически насоки за прилагането им в практиката значително ще подпомогне учителите в процеса на работа. От съществено значение е и подготовката на студентите – бъдещи педагози да включва новите образователни парадигми.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Cinque, M. Comparative analysis on the state of the art of Soft Skill identification and training in Europe and some Third Countries. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy. 2015.
- [2] Cimatti, B., Definition, development, assessment of Soft Skills and their role for the quality of organizations and enterprises. <http://www.ijqr.net/journal/v10-n1/5.pdf>.